

ПОВІДОМЛЕННЯ

На географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка 28 лютого 2007 року відбувся „круглий стіл” на тему «Розвиток країнознавчих досліджень». З заголовною доповіддю виступив професор Яценко Б.П. В обговоренні взяли участь студенти спеціалізації „Країнознавство та міжнародні дослідження”.

ІНФОРМАЦІЯ

Б. Яценко, д-р геогр. наук

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ В КРАЇНОЗНАВСТВІ

Розглянуто основні сучасні теоретичні проблеми досліджень в країнознавстві.

The article analyses the contemporary theoretical research problems in Regional Geography.

КРАЇНОЗНАВСТВО - напрям міжгалузевих наукових досліджень, що займається комплексним вивченням країн і регіонів, систематизуючи і узагальнюючи дані про їх природу і склад території, населення і його культуру, господарство, суспільно-політичну організацію, зовнішні відносини.

Об’єкт країнознавства – країни як основні елементи будови світосистеми, що розвиваються в певному просторі і часі, а також їх частини (райони) та регіональні угруповання. В контексті світосистемного та цивілізаційного підходів країнознавчі дослідження пов’язані з вивченням соціальних, економічних, культурологічних та політичних аспектів геосистем країн та політичних утворень (держав), що виникають на їх теренах.

Історично в залежності від виконуваних функцій склалося декілька різновидів країнознавства. **Географічне країнознавство** (regional studies) має багатовікові традиції і достатньо струнку методологію та концепції досліджень. Знаковими віхами розвитку цієї науки стали праці Бернхарда Варенія (Вареніуса 1622-1650) «Загальна географія» (в XVII ст. декілька видань латиною, а в XVIII ст. переклади англійською та російською), Карла Ріхтера (1779-1859) «Землезнавство», Елізе Реклю (1830-1905) «Земля і люди» - багатотомне видання, яке й досі вважається класикою країнознавства, Альфреда Геттнера (1859-1941) «Країнознавство Європи» та «Географія: її історія, сутність та методи», Миколи Баранського (1880-1963) «Економічна географія Радянського Союзу» і чисельні перевидання шкільного підручника. Піонерами країнознавчих досліджень в Україні були Павло Чубинський (1839-1884), автор слів гімну «Ще не вмерла...», якому належить семитомне дослідження «Праці етнографо-статичної експедиції в

Західно-Руський край», Степан Рудницький (1877-1937) «Основи землезнання України. Антропогеографія» (1926) та чисельні роботи з політичної географії України, Володимир Кубійович (1900-1985) «Географія України та суміжних земель» (1938), він також був одним із фундаторів «Енциклопедії Українознавства» в 13 томах. Географічне країнознавство відіграє виключну роль на освітнянській ниві, впроваджуючи системні уявлення про особливості життя країн і народів. Водночас воно є синтезом суспільно-географічної науки.

З іншого боку, часом країнознавство розглядають як певну форму об'єднання різнобічних знань про ту чи іншу країну, її культуру, мову, історію тощо. Такий набір інформації виявляється корисним при вивченні мови та культури – це **лінгвістичне країнознавство** (area studies).

Суттєву роль відіграє країнознавство і в сфері міжнародних економічних та політичних зв'язків. **Країнознавчі міжнародні дослідження** (international studies) – важливий інструмент забезпечення ефективності і компетентності в міжнародних відносинах як на державному, так і на приватному бізнесовому рівні (в Україні спеціальність «країнознавство» організаційно відноситься до фахового напрямку «міжнародні відносини»).

Важливий розвиток туризму породив потребу в **туристському (рекреаційному) країнознавстві**, яке покликане стати науковою основою освоєння туристсько-рекреаційних ресурсів регіонів планети та забезпечення інформацією про країни і регіони та путівниками багатомільярдної армії подорожуючих.

Особливе місце в системі країнознавчих досліджень займає **воєнне країнознавство**.

Провідні наукові принципи сучасного країнознавства: територіальність, комплексність, конкретність в поєднанні з глобальністю, гуманістичність, екологічність. Сутність **територіальності** (регіоналізму) полягає в тому, що в межах певної країни /регіону/ виникає специфічна єдність і взаємодія природи, людини / суспільства/ і її діяльності. Країна, як правило, є геопросторовим утворенням, взаємопов'язаних компонентів і процесів, якому притамана відносна системна цілісність / але не закритість /. Звідси випливає необхідність **комплексності** дослідження об'єктивно існуючого системного утворення в поєднанні із всебічним аналізом особливостей формування та функціонування в ньому явищ і процесів. Принцип комплексності передбачає всебічне **визначення конкретних територій** /регіонів/ і протягом століть класичне країнознавство давало опис країн і регіонів саме так. Але в сучасних умовах виникає необхідність доповнити «конкретність» дослідження ще однією якістю - **глобальністю**, тобто необхідністю обов'язкового співвідношення регіональних, національних та інших процесів в країні із станом світосистеми в цілому, позаяк в умовах інформаційно-технологічної революції процеси і закономірності світового господарства стають визначальними відносно систем нижчих ієрархічних рівнів.

Гуманістичний принцип в країнознавстві акцентує увагу на провідній ролі людини, умов і якості життя населення, стану культури і рівня суспільної

організації народу в комплексі досліджувальних проблем. Одним із важливих принципів країнознавства є також **екологічний**. В умовах загрози екологічної кризи людству доводиться вирішувати не тільки проблеми захисту природи і раціонального природокористування, але й проблеми оптимізації та збалансованості розвитку країн.

Завдання досліджень в сучасному країнознавстві можуть бути як **класичні**, пов'язані з виконанням просвітительських та інформаційних функцій, так і **сучасні актуальні** значення яких зросло в умовах зародження постіндустріальної (ноосферної) цивілізації та набуття нової якості у взаємодії господарств окремих країн і світового господарства. Це а) комплексні країнознавчі роботи конструктивного спрямування націлені на забезпечення потреб регіональної політики, районної планіровки, регіональних цільових програм збалансованого розвитку тощо; б) аналітичні роботи націлені на забезпечення зовнішньоекономічних відносин та геополітичних програм які впливають із переліку національних інтересів тієї чи іншої держави; в) країнознавчі інформаційні роботи для потреб внутрішнього та міжнародного туризму.

Географічне країнознавство веде комплексні регіональні дослідження суспільно-економічного життя планети на макро- та мезорівнях.

На макрорівні об'єктом його дослідження на сьогодні є складна система, елементами якої виступають національні господарства країн світу та недержавні утворення, які взаємодіють між собою в різних формах. За законами міжнародного поділу праці ця система ім'я якій «світове господарство» в умовах глобалізації має тенденцію перетворення з суспільно-економічної в суспільно-географічну. Опорний каркас системи світового господарства складає множина країн, в переважній своїй більшості суверенних держав, кожна з яких має тільки притамане їй поєднання ресурсних і виробничих можливостей. Кожна з суверенних держав, як суб'єкт міжнародного права, захищає свого політичну незалежність і територіальну цілісність, реалізує засади своєї національної безпеки.

Існує певна взаємозалежність між процесами які відбуваються в господарствах окремих країн і в світовому господарстві. При цьому головним у вищезазначеному є те, що риси та чинники які притаманні світовому господарству в цілому є визначальними і виявляють великий вплив на перебіг економічних і навіть політичних процесів в окремих країнах.

За умов нерівномірності розвитку господарства планети сучасне господарство країн знаходиться на різних стадіях і рівнях економічного розвитку, що зумовлює суттєві відмінності в типології країн, а з тим і в методах їх країнознавчих досліджень. На мезорівні об'єктами дослідження країнознавства є суспільно-географічні системи країн (як правило, суверенних держав) різних типів. Природно, що при цьому доводиться враховувати існування загальних рис будови господарства притаманних всім країнам і специфічних рис притаманних лише господарству окремих типів країн.

На завершення, звернемо увагу на те, що дослідження всього зазначеного вище у повному обсязі неможливе, при використанні лише наукового апарату

класичної суспільно-географічної науки. Для забезпечення повноти і глибини регіонального дослідження географічне країнознавство має долучати додатково науковий апарат, багатьох суміжних наук. Серед них найбільш важливими виглядають мікро та макроекономіка, історія та географія культури, релігієзнавство та географія релігій, політична географія та геополітика, теорія держави, господарське, адміністративне та міжнародне право, теорія корпорацій, міжнародні економічні відносини та географія міжнародних економічних відносин та багато чого іншого. Тобто, можливості інструментарно дослідження мають бути адекватні складності об'єкту та предмету дослідження.

1. *Машбиц Я.Г.* Комплексное страноведение. М.-Смоленск, 1998. 2. *Мироненко Н.С.* Страноведение: теория и методы. М., 2001. 3. *Яценко Б.П.* Концептуальні засади географічного країнознавства. Зб. праць «Україна та глобальні процеси». Київ-Луцьк, 2000.

**В. Стафійчук, канд. геогр. наук,
Д. Драник, М. Римаренко, О. Шепетуша, студенти**

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ГЕОГРАФІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (1960-2005 рр.)

Проведено аналіз основних періодичних географічних видань (“Географічний журнал”, “Економічна і соціальна географія”, “Вісник університету. Серія Географія”) та подано основні напрямки країнознавчих досліджень географами університету.

The article explores the main geographic periodicals (Ukrainian Geographical Journal, Economic and Social Geography, Kyiv University Scientific Journal. Geography series) and describes the directives of Regional studies in Kyiv University.

Країнознавство як комплексна наука в Україні лише заявляє про своє право на рівноправне існування в системі географічних наук, поряд з традиційними картографією, економічною та фізичною географіями. Однак відповідні дослідження зарубіжного світу та України, переважно в рамках економічної географії, проводилися науковцями університету, починаючи з моменту його заснування. Так, відомо, що перші подібні розвідки були характерні для історико-філологічного факультету, студенти якого досліджували історію і географію України та оточуючих земель. Проте країнознавчі дослідження в тому сенсі, в якому ми розуміємо їх сьогодні, проводилися в Київському національному університеті з початку ХХ століття, досягнувши піку публікацій на його межі.

На основі аналізу публікацій у спеціальних географічних виданнях можна виокремити три періоди у проведенні країнознавчих досліджень:

© В. Стафійчук, Д. Драник, М. Римаренко, О. Шепетуша, 2007